

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษา เรื่องกระบวนการสื่อสาร เพื่อเผยแพร่ธรรมะของสถาบันสงฆ์ไทย เป็นเรื่องที่มีขอบเขตค่อนข้างกว้างขวางมาก การวิจัยนี้ใช้วิธีศึกษาในลักษณะวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ประกอบกับการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยมีการสัมภาษณ์ การออกแบบสอบถาม และการสังเกตการณ์ประกอบเข้าด้วยกัน สำหรับระเบียบวิธีวิจัยได้ดำเนินการดังต่อไปนี้

ประชากรเป้าหมาย

การวิจัยครั้งนี้ นอกจาก ได้ศึกษารูปแบบวิธีการสื่อสารเพื่อเผยแพร่ธรรมะตลอดจนปัญหาและอุปสรรคในด้านนี้แล้ว ยังได้ศึกษาถึงความคิดเห็นของประชากรที่เป็นผู้รับฟังการถ่ายทอดธรรมะด้วย ดังนั้น ประชากรเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัย จึงมี 3 กลุ่ม คือ พระสงฆ์ที่เผยแพร่หรือถ่ายทอดธรรมะ พุทธศาสนิกชนที่ไปฟังธรรมที่วัดต่าง ๆ และเจ้าหน้าที่หน่วยงานของรัฐ และเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการเผยแพร่พระพุทธศาสนา

การเลือกกลุ่มตัวอย่างและขนาดของกลุ่มตัวอย่าง

ประเทศไทยมีพระสงฆ์ทั่วประเทศ จำนวน 347,373 รูป (2: 4) และมีประชากรที่นับถือศาสนาพุทธเป็นจำนวนมาก ถึงร้อยละ 95.02 (2: 4-6) กระจายอยู่ในเขตเมืองและเขตชนบททั่วประเทศ กลุ่มตัวอย่างในการศึกษาค้างนี้จะถูกเลือกมาโดยวิธีการเจาะจง (Purposive Sampling) ดังนี้.-

ก. ตัวอย่างจากประชากรเป้าหมาย กลุ่มพุทธศาสนิกชนที่ไปฟังธรรมที่วัดต่าง ๆ ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล รวม 4 วัด ๆ ละ 30 ราย รวมทั้งสิ้น 120 ราย โดยกำหนดหลักเกณฑ์ในการเลือกวัดและกลุ่มตัวอย่างไว้ คือ

1. เกณฑ์ในการเลือกวัด

1.1 เป็นวัดที่อยู่ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล

1.2 เป็นวัดที่มีการแสดงธรรมเป็นประจำและมีจำนวนผู้ฟังธรรมมากพอสมควร

สำหรับรายชื่อวัดที่ได้คัดเลือกไว้มีดังนี้

1. วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์	กรุงเทพมหานคร
2. วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม	กรุงเทพมหานคร
3. วัดสังฆทาน	จังหวัดนนทบุรี
4. วัดสามพราน	จังหวัดนครปฐม
2. เกณฑ์ในการเลือกพุทธศาสนิกชนผู้ฟังธรรม เจาะจงเลือกโดยจำแนกตาม

ลักษณะดังนี้

2.1 เพศ กระจายเพศชายและเพศหญิง ในสัดส่วนใกล้เคียงกัน

2.2 อายุ กระจายให้ครอบคลุมทั้งวัยรุ่น วัยผู้ใหญ่ ถึงวัยชรา

ข. ตัวอย่างจากประชากรเป้าหมาย กลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของหน่วยงานของภาครัฐและเอกชน ซึ่งเป็นผู้แทนจากหน่วยงานและองค์กรต่าง ๆ จำนวน 10 ราย ดังนี้

1. ผู้แทนจากกรมการศาสนา
2. ผู้แทนจากสำนักงานคณะกรรมการจัดทำสื่อทัศนูปกรณ์เพื่อการศึกษาและเผยแพร่พุทธศาสนา
3. ผู้แทนจากกองอนุศาสนาจารย์ กรมยุทธศึกษาทหารบก
4. ผู้แทนจากมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์
5. ผู้แทนจากมหามงกุฎราชวิทยาลัย วัดบวรนิเวศวิหาร
6. ผู้แทนจากองค์การพุทธศาสนิกชนสัมพันธ์แห่งโลก
7. ผู้แทนจากมูลนิธิเผยแพร่ชีวิตประเสริฐ
8. ผู้แทนจากยุวพุทธิกสมาคมชลบุรี
9. ผู้แทนจากพุทธสมาคมแห่งประเทศไทย
10. ผู้แทนจากสภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย

ค. ตัวอย่างจากกลุ่มพระสงฆ์ที่เผยแพร่หรือถ่ายทอดธรรมะ เลือกมาจากพระสงฆ์ที่มีแนวทางการปฏิบัติธรรมของ 3 สำนักปฏิบัติธรรมที่มุ่งเน้นแต่ละด้าน คือ ศีล สมาธิ ปัญญา [ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นระบบการฝึกอบรม อันเรียกว่า ไตรสิกขา โดยจำแนกออกเป็น 3 ทางปฏิบัติ ซึ่งได้เปรียบเทียบกับมรรคมีองค์ 8 คือ 1. สัมมาทิฐิ 2. สัมมาสังกัปปะ (รวมอยู่ในหมวดปัญญา), 3. สัมมาวาจา 4. สัมมากัมมััตตะ 5. สัมมาอาชีวะ (รวมอยู่ในหมวดศีล), 6. สัมมาวายามะ 7. สัมมาสติ 8. สัมมาสมาธิ (รวมอยู่ในหมวดสมาธิ)] ซึ่ง

เป็นไปตามแนวการจำแนกของศาสตราจารย์ นายแพทย์ประเวศ วะสี (34: 40-41) โดยมี พระสงฆ์ที่ผู้วิจัยเลือกทำการสัมภาษณ์ จำนวน 5 รูป ดังนี้

1. พระเทพวิสุทธิเมธี
(ปัญญทัศน์ภิกขุ)	วัดชลประทานรังสฤษฎ์
มุ่งเน้นทางปัญญา	จังหวัดนนทบุรี
2. พระทัตตะชีโวภิกขุ	วัดพระธรรมกาย
มุ่งเน้นทางสมาธิ	จังหวัดปทุมธานี
3. พระโพธิรักษ์*	สำนักสันติอโศก
มุ่งเน้นทางศีล	จังหวัดนครปฐม
4. พระพยอม กัลยาโณ	วัดสวนแก้ว
มุ่งเน้นทางปัญญา	จังหวัดนนทบุรี
5. พระเทพเวที
(ประยุทธ์ ปยุตโต)	วัดพระนิเวศน์
มุ่งเน้นทางปัญญา	กรุงเทพมหานคร

* ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์เพื่อศึกษาเมื่อวันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2532 ก่อนหน้าที่จะมีมติจากมหาเถรสมาคมให้พระโพธิรักษ์พ้นจากสมณเพศ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้ใช้แบบสัมภาษณ์และแบบสอบถาม จำนวน 3 ชุด ด้วยกัน ในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. แบบสัมภาษณ์พระสงฆ์ที่มีความสามารถพิเศษ ในการเผยแพร่หรือถ่ายทอดธรรมะ โดยแบ่งหัวข้อออกเป็น 2 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

ก. ข้อมูลเกี่ยวกับวัดหรือสำนักของพระสงฆ์ที่รับการสัมภาษณ์ประกอบด้วยคำถามเกี่ยวกับชื่อวัดหรือสำนัก สถานที่ตั้ง อายุวัด

ข. ข้อมูลเกี่ยวกับพระสงฆ์ที่รับการสัมภาษณ์ ประกอบด้วย คำถามเกี่ยวกับนามฉายา ตำแหน่งปัจจุบัน อายุ ระยะเวลาของประสบการณ์ในการถ่ายทอดธรรมะ คุณวุฒิทางวิชาการพระพุทธศาสนา

ค. วันเวลาที่ทำการสัมภาษณ์

ส่วนที่ 2 คำถามสำหรับสัมภาษณ์เกี่ยวกับความคิดเห็นและวิธีการการสื่อสาร เพื่อเผยแพร่ธรรมะเป็นคำถามทั้งสิ้น จำนวน 10 ข้อ คือ

1. สาเหตุที่ชาวบ้านทั่วไปห่างเหินจากศาสนาพุทธ
2. การสอนหรือการเผยแพร่ธรรมะของสถาบันสงฆ์ไทยในปัจจุบันมีจุดอ่อนหรือข้อบกพร่องอย่างไรบ้าง
3. แนวทางที่จะแก้ไขปรับปรุงให้การสอนหรือการเผยแพร่ศาสนาพุทธดีขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน
4. หลักการหรือเทคนิคในการเผยแพร่ธรรมะและการสอนธรรมะของท่านที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน
5. ทำไมประชาชนจึงชอบฟังธรรมจากท่าน มีจุดเด่นอะไร
6. วิธีที่จะสร้างพระวิทยากรที่มีประสิทธิภาพเพื่อการเผยแพร่ธรรมะอย่างได้ผลควรมีแนวทางการปฏิบัติอย่างไร
7. สถาบันสงฆ์ไทยมีการเรียนหรือการสอนในด้านการถ่ายทอดหรือเผยแพร่ธรรมะที่เป็นรูปแบบหรือไม่ อย่างไร
8. แนวทางและวิธีการที่จะทำให้ชาวพุทธเลื่อมใสศาสนาพุทธในทางปฏิบัติอย่างจริงจัง
9. การสอนหรือการเผยแพร่ธรรมะอย่างได้ผล มีการใช้อุปกรณ์การสอนอย่างไรบ้างหรือไม่
10. ท่านมีความเห็นอย่างไรต่อวิธีการเผยแพร่ของศาสนาอื่นเปรียบเทียบกับศาสนาพุทธ

2. แบบสอบถามบุคคลที่อยู่ในวงการเผยแพร่พระพุทธศาสนา โดยแบ่งหัวข้อออกเป็น 2 ส่วนเช่นกัน

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

- ก. ข้อมูลเกี่ยวกับหน่วยงานของผู้ตอบแบบสอบถาม ประกอบด้วย ลักษณะหน่วยงานต้นสังกัด ส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ หรือหน่วยงานเอกชนหรือชื่อหน่วยงาน
- ข. ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ตอบแบบสอบถาม ประกอบด้วย ชื่อ อายุ ตำแหน่งปัจจุบัน หน้าที่ สถานที่ติดต่อ เกี่ยวข้องกับการเผยแพร่หรือถ่ายทอดธรรมะในฐานะใด

ส่วนที่ 2 คำถามเกี่ยวกับผู้บริหารการศาสนาและผู้ที่เกี่ยวข้องในการเผยแพร่ธรรมะเป็นคำถามเปิด จำนวน 10 ข้อ คือ

1. หน่วยงานที่ท่านสังกัดอยู่และตัวท่านมีบทบาทหรือภารกิจในการเผยแพร่ธรรมะตามหลักศาสนาพุทธอย่างไร
2. ท่านเห็นว่าสถานการณ์ที่เกี่ยวกับการเผยแพร่หรือถ่ายทอดธรรมะของสถาบันสงฆ์ไทยในปัจจุบันนี้เป็นอย่างไร

3. ท่านเห็นวิธีการเผยแพร่ธรรมะของสถาบันสงฆ์ไทยมีจุดอ่อนหรือข้อบกพร่องอย่างไรบ้าง
 4. ท่านเห็นว่าควรจะมีการปรับปรุงแก้ไขวิธีการเผยแพร่ธรรมะของสถาบันสงฆ์ไทยอย่างไรบ้าง
 5. วิธีการที่จะสร้างพระสงฆ์วิทยากรที่มีความสามารถสูง เพื่อการเผยแพร่ธรรมะอย่างได้ผล ควรมีแนวทางปฏิบัติอย่างไร และควรมีการฝึกอบรมเป็นหลักสูตรหรือไม่
 6. ท่านเห็นว่า ควรมีการใช้สื่อการสอนหรืออุปกรณ์การสอนอะไรบ้าง จึงจะทำให้ประชาชนผู้รับฟังธรรมะ เข้าใจได้ง่ายและลึกซึ้งยิ่งขึ้น
 7. สถาบันสงฆ์ไทยมีการฝึกอบรมหรือการเรียนการสอนในด้านการเผยแพร่ธรรมะที่เป็นรูปแบบหรือไม่ และ (ถ้ามี) มีลักษณะอย่างไร
 8. การเผยแพร่ธรรมะทางอื่น ๆ นอกจากพระสงฆ์และวัด เช่น โรงเรียน สมาคม องค์กรเอกชน ควรมีบทบาทในการเผยแพร่ธรรมะด้วยหรือไม่ อย่างไร
 9. ท่านคิดว่ารูปแบบของเนื้อหาพระธรรม ที่ประชาชนจะรับได้ง่ายนั้น ควรเผยแพร่ในรูปแบบใด เช่น ในรูปของการแทรกในการละเล่นพื้นเมือง เพลง นิทาน ละคร ภาพยนตร์ ฯลฯ
 10. ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรต่อวิธีการเผยแพร่ของศาสนาอื่น เมื่อเปรียบเทียบกับศาสนาพุทธ
3. แบบสอบถามความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับวิธีการเผยแพร่ธรรมะ แบบสอบถามชุดนี้แบ่งออกเป็น 3 หมวด เป็นคำถามเปิดจำนวน 16 ข้อ
- หมวด ก. ข้อมูลส่วนตัวเป็นคำถามลักษณะทางประชากร จำนวน 9 ข้อ คือ เพศ อายุ สถานภาพการสมรส การศึกษา อาชีพ รายได้ สถานภาพทางเศรษฐกิจ และสถานภาพทางสังคม และลักษณะปัญหาส่วนตัว
- หมวด ข. การรับฟังธรรมะและการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางศาสนา ประกอบด้วยสาเหตุที่มาวัดในครั้งนี้เป็นคำถามเปิด 1 ข้อ การรับฟังธรรมะจากสื่อต่าง ๆ ระดับความบ่อยครั้งในการเปิดรับและการทำ หรือมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมทางศาสนา จำนวน 10 ข้อ โดยแบ่งระดับความถี่ในการปฏิบัติเป็น 4 ระดับ คือ บ่อยมาก บ่อยพอสมควร ไม่ค่อยบ่อย ไม่เคยเลย
- หมวด ค. ความคิดเห็นที่มีต่อวิธีการเผยแพร่หรือถ่ายทอดธรรมะของสถาบันสงฆ์ไทย เป็นคำถามปิด จำนวน 4 ข้อ โดยแบ่งเป็นระดับของความเห็นเป็น 5 ระดับ เห็นด้วยอย่างยิ่ง เห็นด้วย ไม่แน่ใจ ไม่เห็นด้วย ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง และคำถามเติมข้อความ จำนวน 1 ข้อ

การทดสอบแบบสอบถาม

เพื่อให้แบบสอบถามที่สร้างขึ้นมีความถูกต้องสมบูรณ์ที่สุดก่อนที่จะออกแบบสอบถามจริง ได้นำแบบสอบถามดังกล่าวไปทดสอบก่อน (Pretest) โดยทำการทดสอบกับพุทธศาสนิกชนที่ไปปฏิบัติธรรม จำนวน 20 ชุด ณ วัดสุทัศน์เทพวราราม กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่อาทิตย์ที่ 29 มกราคม 2532 หลังจากนั้น ได้นำแบบสอบถามมาแก้ไขปรับปรุงเพื่อความถูกต้องอีกครั้งหนึ่ง โดยปรึกษากับอาจารย์และผู้เชี่ยวชาญ แล้วจึงได้นำแบบสอบถามจริง ไปสอบถามพุทธศาสนิกชนตามเป้าหมายที่กำหนดไว้แล้ว

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อศึกษาให้ทราบถึงกระบวนการสื่อสารเพื่อเผยแพร่ธรรมะของสถาบันสงฆ์ไทย ตลอดจนปัญหาข้อขัดข้องและอุปสรรคต่าง ๆ ในด้านนี้ ได้ใช้การสัมภาษณ์สอบถามโดยตรงจากพระสงฆ์และบุคคลที่เกี่ยวข้องกับวงการเผยแพร่พระพุทธศาสนา โดยมีการเตรียมประเด็นในการสัมภาษณ์เอาไว้กว้าง ๆ และสอบถามถึงรายละเอียดระหว่างการเดินทาง ซึ่งผู้วิจัยจดบันทึกข้อความสำคัญด้วยตนเองส่วนหนึ่ง และใช้เครื่องบันทึกเสียงช่วยอีกวิธีหนึ่งในระหว่างการสัมภาษณ์ด้วย หลังจากนั้น ได้ถอดเทปคำให้สัมภาษณ์คำต่อคำอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งใช้เวลาในการสัมภาษณ์เฉลี่ยคนละ 2 ชั่วโมง

ผู้ที่ได้รับการสัมภาษณ์สำหรับการเก็บข้อมูลในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ คือ

ก. กลุ่มตัวอย่างจากพระสงฆ์ที่เผยแพร่ธรรมะ จำนวน 5 รูป ดังนี้ คือ

รายชื่อ	วัน/สถานที่
1. พระเทพวิสุทธิเมธี (บัญชาหันนทิกขุ)	3 กุมภาพันธ์ 2532 วัดชลประทานรังสฤษดิ์
2. พระโพธิรักษ์	8 กุมภาพันธ์ 2532 สำนักสันติอโศก คลองกุ่ม*
3. พระทัตตะชีโวภิกขุ	10 กุมภาพันธ์ 2532 วัดพระธรรมกาย
4. พระพยอม กัลยาโณ	25 กุมภาพันธ์ 2532 วัดสวนแก้ว
5. พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต)	7 มีนาคม 2532 สถานานักสงฆ์ศาลากลางสระ อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี

* ก่อนที่ทางมหาเถรสมาคมจะมีมติให้พระ โพธิรักษ์พ้นจากสมณเพศ

ข. กลุ่มตัวอย่างจากบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการเผยแพร่พระพุทธรูปศาสนาของหน่วยงานภาครัฐและเอกชน จำนวน 10 ราย ดังนี้ คือ

รายชื่อ	วัน/สถานที่
1. อาจารย์สุชีพ ปุญญานุภาพ	9 กุมภาพันธ์ 2532 องค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก
2. อาจารย์ไสว มาลาทอง	10 กุมภาพันธ์ 2532 กรมการศาสนา
3. พ.ต. สุรินทร์ พัฒนศิริ	14 กุมภาพันธ์ 2532 กรมยุทธศึกษาทหารบก
4. พระมหาณรงค์ จิตตโสภโณ	16 กุมภาพันธ์ 2532 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
5. พระโสภณคณาภรณ์	27 กุมภาพันธ์ 2532 มหามกุฏราชวิทยาลัย
6. นายอำนาจ อินทภูติ	4 มีนาคม 2532 พุทธสมาคมแห่งประเทศไทย
7. นายอชึก สวัสดิ์มงคล	12 มีนาคม 2532 ชุมพุทธิกสมาคมชลบุรี
8. นายสมพร เทพสิทธา	16 มีนาคม 2532 สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย
9. นายวิโรจน์ ศิริอรรถ	31 มีนาคม 2532 มูลนิธิเผยแพร่ชีวิตประเสริฐ
10. พลโทดำเนียร เลชะกุล	12 เมษายน 2532 สำนักงานคณะกรรมการจัดทำสื่อทัศนูปกรณ์เพื่อการศึกษาและเผยแพร่ศาสนา สำนักงานกฤษฎมนตรี

ค. สำหรับการศึกษาคำคิดเห็นของประชาชนที่ไปฟังธรรมตามวัดต่าง ๆ เกี่ยวกับวิธีการเผยแพร่ธรรมะของสถาบันสงฆ์ไทย นั้น ผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัยอีก 3 คน ได้จัดเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถามตามวันและสถานที่ ดังนี้.-

1. วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม กรุงเทพมหานคร
วันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2532
2. วัดสังฆทาน จังหวัดนนทบุรี
วันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2532
3. วัดสามพราน จังหวัดนครปฐม
วันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2532
4. วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ กรุงเทพมหานคร
วันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2532

การวิเคราะห์ข้อมูล

สำหรับวิธีการวิเคราะห์ ใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงพรรณนา หาค่าสถิติพื้นฐานในการ
แจกแจงค่าร้อยละ ทั้งนี้โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS^x ช่วยในการประมวลผลทุกขั้นตอน

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย